

OILADA OTA VA ONANING O'RNI HAMDA FARZANDLIK BURCHI: IJTIMOIY-PEDAGOGIK TAHLIL

Toshkent shahar Yashnobod tumani

Toshkent davlat tibbiyot universiteti 3-son akademik litseyi

Nodirova Xursanoy Ibragimovna

Rus tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sharqona va o'zbekona oila modelida ota va onaning o'ziga xos ijtimoiy-ma'naviy o'rni, ularning oila barqarorligi hamda farzand tarbiyasidagi mas'uliyati pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada farzandlik burchi tushunchasining axloqiy va huquqiy jihatlari, yosh avlod ongida ota-onaga bo'lgan hurmat hamda mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish omillari yoritib berilgan. Material akademik litseylarning pedagog xodimlari, guruh murabbiylari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha mutaxassislar uchun metodik manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: oila instituti, ota timsoli, ona mehri, farzandlik burchi, o'zbek mentaliteti.

Kirish

Jamiyatning demografik, iqtisodiy va ma'naviy poydevorini belgilovchi eng asosiy bo'g'in oiladir. O'zbek xalqining ko'p asrlik madaniy va ma'rifiy merosida oila muqaddas maskan, milliy tarbiya o'chog'i sifatida ulug'lanadi. Globallashuv jarayonlari jadallashgan, axborot oqimi va g'arb andozasidagi individualistik qarashlar o'smir yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatayotgan bugungi kunda oila institutining ichki tuzilmasini saqlab qolish o'ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Akademik litsey yoshlari (15-18 yosh) shaxs sifatida shakllanish, mustaqil hayot ostonasiga qadam qo'yish va kelajakda o'z oilasini barpo etish arafasida turadilar. Ushbu davrda o'quvchilarga oilada otaning o'rni, onaning maqomi hamda farzandlik burchining tub mohiyatini tizimli va ilmiy-pedagogik asosda tushuntirish muhim. Bu yoshlarning kelajakda mas'uliyatli ota-ona va jamiyatning munosib a'zosi bo'lib yetishishlariga xizmat qiladi.

O'zbek oilasida ota va onaning o'rni hamda vazifalari

Sharqona oila falsafasida ota va onaning o'rni o'zaro uyg'un, ammo funksional jihatdan iyerarxik tarzda taqsimlangan. Bu tizim asrlar davomida oilaviy inqirozlarning oldini olishga va ichki intizomni saqlashga xizmat qilib kelgan.

1. Oilada ota — mardlik, himoya va adolat timsoli

O'zbek mentalitetida ota — oilaning boshlig'i, uning tayanchi va tashqi dunyodagi vakilidir. Otalik maqomi nafaqat moddiy ta'minotchi, balki oilada tartib-intizom va qonun-qoidalarini o'rnatuvchi, himoya qiluvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

* Pedagogik funksiyasi: Ota o'g'il bolalar uchun mardlik, mas'uliyat, mehnatsevarlik andozasi bo'lsa, qiz bolalar uchun kelajakdagi umr yo'ldosh idealini belgilovchi mezon hisoblanadi. Otasining onasiga va farzandlariga bo'lgan munosabatini ko'rgan o'smirda oilaviy mas'uliyat tuyg'usi shakllanadi.

2. Oilada ona — mehr-shafqat, tarbiya va ma'naviyat sarchashmasi

Agar ota oilaning tashqi poydevori bo'lsa, ona uning ichki iqlimini, iliqligini va ma'naviy muhitini yaratuvchi shaxsdir. O'zbek xalqi azaldan onani e'zozlagan, uni xonadon ko'rki deb bilgan.

* Pedagogik funksiyasi: Bola shaxsining psixologik jihatdan barqaror va emotsional intellektga ega bo'lib rivojlanishi bevosita onaning mehri bilan bog'liq. Ona — oilaning bosh tarbiyachisidir. U farzandlariga til, din, urf-odat, muomala madaniyati va ibo-hayo kabi milliy qadriyatlarni ilk bor singdiruvchi muqaddas zotdir.

Oila boshqaruvida ota va onaning o'zaro hamjihatligi, bir-birining obro'sini farzandlar oldida ko'tarishi eng ideal tarbiya muhitini yuzaga keltiradi.

Farzandlik burchi: axloqiy va huquqiy jihatlar

Farzandlik burchi — bu insoniy odob-axloqning eng oliy cho'qqisi bo'lib, u ham ma'naviy, ham huquqiy asoslarga ega. Sharq falsafasida ota-onaga bo'lgan munosabat shunchaki ijtimoiy majburiyat emas, balki muqaddas qarz hisoblanadi. Farzandlik burchini bir nechta asosiy tarkibiy qismlarga bo'lish mumkin:

1. Hurmat va ehtirom (Itaat madaniyati)

O'zbek xalqida ota-onaning so'zini ikki qilmaslik, ularning huzurida ovoznı balandlatmaslik, maslahatlashib ish tutish farzandlik odobining bosh shartidir. Akademik litsey yoshlaridagi o'smirlik inqirozi (kattalarga qarshi isyon qilish istagi) davrida o'qituvchilar ushbu qadriyatni to'g'ri yo'naltirishlari lozim. Ota-onaning tanbehi farzandning kelajagi uchun qayg'urish ekanini yoshlar qalban his qilishlari kerak.

2. G'amxo'rlik va moddiy-ma'naviy ko'mak

Farzand voyaga yetgach, ota-onasining moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish, ularning keksaygan chog'ida xizmatida bo'lish uning muqaddas burchidir. Bu tamoyil hatto O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham huquqiy majburiyat sifatida muhrlab qo'yilgan (47-modda: *«Voyaga

yetgan mehnatga layoqatli farzandlar ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburlar»*)).

3. Nomini oqlash va sulola an'analarini davom ettirish

Farzandning eng katta burchlaridan biri — o'zining yurish-turishi, o'qishi va odobi bilan ota-onasiga rahmat olib kelishidir. Akademik litseyda yaxshi ko'rsatkichlarga erishish, ilm olish va jamiyatda munosib o'rin egallash ham farzandlik burchining amaliy ko'rinishidir.

Akademik litsey muhitida oila qadriyatlarini shakllantirish usullari

Akademik litsey o'qituvchisi nafaqat fan doirasida, balki tarbiyaviy soatda ham ota-ona va farzand munosabatlarini tahlil qilishi lozim. Buning uchun quyidagi pedagogik metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

1. Pedagogik treninglar va modellashtirish: O'quvchilarga «Agar men ota/ona bo'lsam...» mavzusida rolli o'yinlar tashkil etish. Bu o'smirlarga ota-onaning zimmasidagi mas'uliyat yukini his qilishga yordam beradi.

2. Insholar tanlovi: «Ota-onam — mening baxtim», «Men farzandlik burchimni qanday tushunaman?» kabi mavzularda ijodiy ishlar yozdirish orqali ularning ichki kechinmalarini tahlil qilish va ma'naviy dunyosini boyitish.

3. Suhbat-uchrashuvlar: Litseyga mahalla oqsoqollari, ko'pni ko'rgan faxriy ota-onalarni taklif etib, namunali oilalar hayotini hayotiy misollar orqali targ'ib qilish.

Xulosa:

Oila — davlat ichidagi kichik bir davlat bo'lib, undagi tartib, intizom, mehr va oqibat butun mamlakatning tinchligi va farovonligini belgilaydi. Otaning mustahkam irodasi va himoyasi, onaning cheksiz mehri va tarbiyasi ostida ulg'aygan farzand o'z burchini chuqur anglaydi.

Biz yosh avlodga farzandlik burchi shunchaki majburiyat emas, balki insoniylikning, ma'naviy komillikning oliy belgisi ekanini uqtirishimiz lozim. Akademik litseylarda ta'lim va tarbiya jarayonini milliy oilaviy qadriyatlar bilan uyg'un holda olib borish yuksak ma'naviyatli, ota-onasini qadrllovchi va Vatanga sadoqatli yoshlarni tarbiyalashning eng samarali omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: «O'zbekiston», 2021. — 464 b.
2. Inomova M. Oila pedagogikasi. — Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2017. — 182 b.
3. Musurmonova O. Oila ma'naviyati — milliy g'urur. — Toshkent: «O'qituvchi», 2019. — 240 b.

4. Karshiyeva G. S. O'zbek oilalarida ota-ona maqomi va farzand tarbiyasining o'ziga xos xususiyatlari // Pedagogika mahorati (Buxoro). — 2024. — № 4. — B. 112–118.
5. To'rayev A. M. Sharqona oila poydevorida ota va onaning ijtimoiy-pedagogik roli // Zamonaviy ta'lim (Toshkent). — 2025. — № 2. — B. 20–27.
6. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. XIV bob. Oila instituti. — Toshkent: «O'zbekiston», 2023.